

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№10

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB®
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 427 sahifa.

2025-yil, 10-oktyabr

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

QAYTA TIKLANUVCHI YASHIL ENERGIYA: BARCHA UCHUN MUHIM MASALA.....	13
Muxiddin Kalonov	
MOLIYAVIY INNOVATSIYALAR: IQTISODIY MOHIYATI, QO'LLANILISHI VA RIVOJLANISHI.....	19
Quliyev Begimqul Melikovich	
SAVDO KORXONALARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA STATISTIK TAHLIL USULLARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.....	24
Sabirova Oysuluv Shonazarovna	
KORXONANING MEBEL MAXSULOTLARI BOZORIDAGI O'RNINI KENGAYTIRISH USULLARI	30
Musayeva Shoirazimovna	
IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSIYA KO'RSATKICHLARI TIZIMINING FUNKSIONAL JIHATI.....	35
Alabayev Sobitxon	
MAMLAKATIMIZDA MAHSULOTLARNING MUVOFIQLIGINI BAHOLASH AMALIYOTI.....	40
Zakirov Ansabxon Akaidinovich	
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЗЕЛЁНЫХ ОБЛИГАЦИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ.....	48
Саидахмедова Аида Мирзаевна	
KORXONALAR FAOLIYATIDA DEBITOR VA KREDITOR QARZDORLIKNI BOSHQARISH	55
Mirzayev Ozod Furkatovich	
AHOLI PUL DAROMADLARI VA HUDUDIY IQTISODIY RIVOJLANISH KO'RSATKICHLARI O'RTASIDAGI EKONOMETRIK TAHLIL.....	59
Qodirov Farrux Ergash o'g'li	
BUDJET RESURSLARI SHAKLLANISHIDA HUDUDNING SOLIQ SALOHİYATINI OSHIRISH VA MOLIYAVIY BARQARORLIK.....	64
Yuldashev Adhamjon Axadjonovich	
SANOAT KORXONALARI IQTISODIY RIVOJLANISHI TUSHUNCHASIGA NAZARIY YONDASHUVLAR.....	69
Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	
МЕТОДИКА УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВЫМИ ПОТОКАМИ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЕТА	73
Минутдинова Лилия Тагировна, Машарипов Озод Алимович	
ГАРМОНИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН В СООТВЕТСТВИИ С МСФО	78
Абдужалилова Дилноз Абдусаттаровна	
RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA SMART TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARBLIGI	84
Sobirjonov Muxiddin Toxirjon o'g'li	
TO'LOVGA QOBILIYATSIZLIK HOLATIDAGI KORXONALARDA TUGATISH BALANSINI TUZISH.....	90
Nabiyev Gofurjon Nosirjon o'g'li	
O'ZBEKISTON SANOATINING "YASHIL" IQTISODIYOTGA O'TAYOTGANLIGI: IMKONIYATLAR VA CHEKLOVLAR	96
Habibullayev Oybek Asliddin o'g'li	
YASHIL IQTISODIYOT KONTSEPTSIYASINING EVOLYUTSIYASI VA ILMIY-NAZARIY YONDASHUVLAR.....	102
Allayarov Suxrob Rustamovich	
O'ZBEKISTONDA TO'G'RIDAN-TO'G'RI CHET EL INVESTITSIYALARINING MILLIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI	107
Raxmatov Adxam Itolmasovich, Boynazarova Matluba Xatamovna	

HUDUDIY IJTIMOY TENGLIK VA KAMBAG'ALLIKNI YUMSHATISHDA MEHNAT RESURLARI OMILLARI.....	114
Durumov Temur G'olibovich	
TRANSPORT TARMOG'I VA MILLIY IQTISODIYOTNING ASOSIY TARMOQLARI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIKNI MODELLASHTIRISH (SURXANDARYO VILOYATI MISOLIDA)	121
Turayev Baxtiyor Ergashevich, Aymatov Sirojiddin To'raqul o'g'li	
РОЛЬ ЭНЕРГЕТИКИ В ФОРМИРОВАНИИ УСТОЙЧИВОГО РОСТА ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА.....	134
Нигматуллаева Гулчехра Нуруллаевна	
O'ZBEKISTONDA OLIY TA'LIM BOZORINING RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI VA UNDA SIFAT MENEJMENTINING ROLI.....	139
Yuldashev Iskandar Bahromovich	
YER QA'RIDAN FOYDALANUVCHILARGA SOLIQ SOLISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	145
Zoxidov Ismatjon Yunusjon o'g'li	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA TURIZM INDUSTRIYASIDA INNOVATSION BIZNES-MODELLAR.....	151
Shaxinabonu Choriyeva	
AVTOTRANSPORT – EKSPEDITSIYA XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING KONTSEPSIYASI	157
Ergasheva Mukhabbat Abdusamatovna	
“YASHIL” ENERGIYA ISHLAB CHIQUVCHI KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI SOLIQQA TORTISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	163
Toshtemirov To'liqin Toirjonovich	
DAVLAT IQTISODIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA SIYOSIY INSTITUTLARNING ROLI VA UNI KUCHAYTIRISH MEKANIZMLARI.....	166
O. Nurmuradov	
TIJORAT BANKLARIDA RAQAMLI BANK TEXNOLOGIYALARINI TAKOMILLASHTIRISH ASOSLARI	171
Meyliqulov Shaxboz Xolmamat o'g'li	
СВЯЗНОСТЬ НАЦИОНАЛЬНЫХ И РЕГИОНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ В УЗБЕКИСТАНЕ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	176
Ташматов Гайрат Ровшанович, Содиков Авазбек Мадаминович	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASI TURIZM SOHASINI RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI.....	183
Zarikeyeva Miyasar Maratovna	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISH TENDENSIYASI.....	187
Saidrahmatova Zuhraxon Saidazim qizi	
O'ZBEKISTON KONCHILIK SANOATI KORXONALARIDA INVESTITSION JARAYONLARNI BOSHQARISH VA INNOVATSION XAVFLARNI KAMAYTIRISH STRATEGIYALARI	192
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'ZBEKISTONDA QULAY INVESTITSIYA MUHITINI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI.....	196
Xuramov Zafar Rajabaliyevich	
PAXTA-TO'QIMACHILIK KLASSTERLARIDA XOMASHYO TA'MINOTI BARQARORLIGINI TA'MINLASHNING XORIJ DAVLATLAR TAJRIBASI.....	201
Zakirov Abduazim Abdurashidovich	
НОВЫЙ ЭТАП ПРИМЕНЕНИЯ РЫНОЧНЫХ МЕХАНИЗМОВ В ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.....	206
Махкамов Ибраим	
O'ZBEKISTONDA SUG'URTA BOZORINING RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI.....	213
Kushmuradov Oman, Ismoilov Sherzod Ismoil o'g'li	
GLOBALIZATSIYA SHAROITIDA MILLIY IQTISODIYOT NAZARIYASI.....	217
Mo'yidinov Xurshidbek Abdullayevich	
DORIVOR O'SIMLIKLARNI QAYTA ISHLASHNING HOZIRGI HOLATI VA MUAMMOLARI	221
Usmonov Mirg'ulom Xoshim o'g'li	

BARQAROR IQTISODIY O'SISHGA YERISHISHDA SUN'IY INTELLEKT TIZIMLARINI QO'LLASH METODOLOGIYASINI TAKOMILASHTIRISH (XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI MISOLIDA)	227
Nasrulloev Hayotjon Xabibulloevich	
НЕЙРОИНТУИТИВНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ЕГО РОЛЬ В УПРАВЛЕНИИ РИСКАМИ В БИЗНЕСЕ.....	233
Ягудин Дмитрий Рустамович	
RESURLARNI SOLIQQA TORTISH AMALIYOTINING XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI VA ULARNING MILLIY SOLIQ TIZIMIDA QO'LLASH MASALALARI	240
Nasimdjanoov Yunusjon Zoxidovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KICHIK TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI UCHUN QO'LLANILAYOTGAN SOLIQQA TORTISH MEXANIZMLARI	246
Akbarov Akramjon Ibragimzhonovich	
TO'QIMACHILIK SANOATI KORXONALARIDA "YASHIL" MARKETINGNI JORIY ETISHNING DOLZARB JIHATLARI	250
Bazarova Fayyoz Tuxtamurodovna	
INSON KAPITALI VA IQTISODIYOTNING RAQAMLI TRANSFORMATSIYASI.....	255
Muzaffar Raximov	
UY-JOY KOMMUNAL XO'JALIGINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI.....	259
Odamboyev Oybek Ravshanbek o'g'li	
INTERNATIONAL ORGANIZATIONS' APPROACHES TO ATTRACTING INVESTMENT IN HUMAN CAPITAL	268
Akhmadaliyeva Nikholakhon	
RAQAMLI PLATFORMALAR ORQALI KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI.....	273
Vohobov Hikmatillo Ma'mirjon o'g'li	
ФОРСАЙТ И ЭКОНОМИЧНЫЕ ИННОВАЦИИ КАК ДРАЙВЕРЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТОРГОВЛИ САМАРКАНДА	280
Тохинова Гуллола Миркамолевна	
KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI BOSHQARISHDA KASB-HUNAR TA'LIMI BITIRUVCHILARINING O'RNI	287
Toshpulatov Sherzod Xaydarkulovich	
DIGITAL TECHNOLOGIES IN ECOTOURISM: INNOVATIVE STRATEGIES FOR ADVANCING GREEN TOURISM	292
Barno Erkayeva	
AGROTURIZM SOHASINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	296
Baymuradova Iroda Shermamatovna, Mardonova Zarifa Numonjonovna	
DAVLAT BUDJET NAZORATI TIZIMINI RIVOJLANTIRISH YO'NALISHLARI	301
B.Sh.Mirzayev	
YOSHLAR BANDLIGIDA KO'NIKMALAR NOMUTANOSIBLIGI MUAMMOLARI VA YECHIMLARI.....	307
Raxmatxo'jayev Axrorxo'ja Akmal o'g'li	
TO'QIMACHILIK MAHSULOTLARINING EKSPORT SALOHİYATINI TAHLIL QILISH VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARINI BAHOLASH.....	311
Oqboyev Alisher Rasuljanovich	
РЕИНЖИНИРИНГ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ И ИХ РОЛЬ В РАЗВИТИИ БАНКОВСКОГО БИЗНЕСА.....	317
Рахимходжаева Нодира Саидрахаловна	
QISHLOQ XO'JALIGI TA'MINOT ZANJIRI JARAYONLARINING HOZIRGI HOLATINI TAHLIL QILISH.....	323
Ermonov Farrux	
O'ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOTNI SHAKILLANTIRISH JARAYONIDA MOLİYAVIY NAZORATNI INNOVATSION TA'LIM YO'NALISHLARINI YO'LGA QO'YISH ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	329
Turg'unov Bahtiyor Nuriddinovich	

MARKAZIY OSIYODA SUV RESURSLARINI BOSHQARISH VA HAMKORLIKNING DOLZARB MASALALARI	334
Amanbaev Amanali Orazbaevich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA YANGI TURDAGI LOGISTIKA XIZMATLARINING USLUBIY ASOSLARI.....	338
Z. Teshayev	
O'ZBEKISTON AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA XIZMATLARI SOHASINING AMALDAGI HOLATINI TAHLIL QILISH.....	343
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
KORPORATIV BOSHQARUVDA LEADERSHIP 4.0 TAMOYILLARINI JORIY ETISH SAMARADORLIKNI OSHIRISH IMKONIYATLARI.....	349
Ismailov Allayor Rashidovich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA AHOLI BANDLIGINI TA'MINLASH MASALALARI	355
Yusupov Farxod Adamboyevich	
O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTNI O'RNI VA UNI RIVOJLANTIRISHNI USTUVOR YO'NALISHLARI	359
Abdullaeva Nilufar Javdat qizi	
MINTAQADA SANOAT KORXONALARINI RIVOJLANTIRISHNING SOLISHTIRMA EKONOMETRIK MODELLARI (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA)	363
Saatmurotov Shohrux Zafar o'g'li	
O'ZBEKISTON SUG'URTA BOZORI: RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA ISTIQBOLLI IMKONIYATLAR	369
Abdurazaqov Jasur Abdunasimovich	
RAQAMLI PLATFORMALAR YORDAMIDA NORASMIY VA YASHIRIN IQTISODIYOTNI QISQARTIRISHNING QO'SHIMCHA IMKONIYATLARI TO'G'RSIDA.....	374
Nasrullayev Hikmatullo Habibulloyevich	
O'ZBEKISTONDA KICHIK VA O'RTA BIZNESNI QO'LLAB-QUVVATLASH MAQSADIDA "XIZMATLAR IPOTEKASI" MOLIYAVIY INSTRUMENTLARINI AMALIYOTGA JORIY QILISH MASALALARI	379
Uskenbayeva Dilnoza Boxodir qizi	
ЭКОНОМИКО-СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ КАПЕЛЬНОГО ОРОШЕНИЯ ПРИ ВОЗДЕЛЫВАНИИ ЛУКА В ДЖИЗАКСКОЙ ОБЛАСТИ.....	384
Суюнов Шохзодбек Мурод угли	
XORIJIY DAVLATLAR SANOAT IQTISODIYOTIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH TAJRIBASI (YAPONIYA, KOREYA VA GERMANIYA MISOLIDA)	389
Mansurova Sayyora Baxtiyor Kizi	
KORXONALARDA ISHLAB CHIQRISH XARAJATLARI HISOBGA OLIISHDA XORIJ TAJRIBASINI QO'LLASH	395
Raxmatov Baxriddin Baxtiyor o'g'li	
PECULIARITIES OF THE IRRIGATION WATER DELIVERY PAYMENT IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN	399
Muminov Sherzod Kholmirzaevich	
DIGITALIZATION OF AGRICULTURAL PRODUCTS FOR EXPORT	404
Azimov R.B.	
AHOLI JON BOSHIGA UMUMIY DAROMADLAR HAJMINI TREND MODELLAR ASOSIDA PROGNOZLASH	409
Xolto'rayev Islom Ilhomovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA YANGI BANDLIK SHAKLLARI	416
Sayipov Begzod Rahimovich	
TIJORAT BANKLARINING YANGI DAVR SHAROITIDA MOLIYAVIY BARQARORLIGINI BAHOLASH USULLARI VA INDIKATORLARI	422
Sadikov Iskandar Gayratovich	

TIJORAT BANKLARINING YANGI DAVR SHAROITIDA MOLIYAVIY BARQARORLIGINI BAHOLASH USULLARI VA INDIKATORLARI

Sadikov Iskandar Gayratovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Soliq va soliq kafedrası i.f.f.d. (PhD), katta o'qituvchi

Email: i.sadikov@tsue.uz

ORCID:0009-0000-7401-1501

Annotatsiya: Maqolada tijorat banklari moliyaviy barqarorligini baholash usullari va indikatorlari tadqiq qilingan. Tijorat banklari moliyaviy barqarorligini baholashni rivojlantirish yuzasidan olib borilgan tadqiqotlar tahlil qilingan. Tijorat banklari moliyaviy barqarorligini baholash usullari va ko'rsatkichlari tizimlashtirilgan va ularni rivojlantirish bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, moliyaviy barqarorlik, baholash usullari, indikatorlar, tahlil, rivojlantirish, takliflar.

Abstract: The article studies the methods and indicators of assessing the financial stability of commercial banks. The research conducted on the development of assessing the financial stability of commercial banks is analyzed. The methods and indicators of assessing the financial stability of commercial banks are systematized and proposals are made for their development.

Key words: commercial banks, financial stability, assessment methods, indicators, analysis, development, recommendations.

Аннотация: В статье рассматриваются методы и показатели оценки финансовой устойчивости коммерческих банков. Проводится анализ исследований, посвященных развитию оценки финансовой устойчивости коммерческих банков. Систематизируются методы и показатели оценки финансовой устойчивости коммерческих банков, а также даются предложения по их развитию.

Ключевые слова: коммерческие банки, финансовая устойчивость, методы оценки, индикаторы, анализ, развитие, предложения.

KIRISH

Zamonaviy sharoitda tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini baholash moliya tizimining barqarorligini ta'minlash, omonatchilar manfaatlarini himoya qilish hamda mamlakat iqtisodiy rivojlanishining asosiy elementi bo'lgan investitsiyalarni jalb etishda muhim rol o'ynaydi. Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini muntazam baholash bank tizimidagi yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni aniqlash va kelib chiqishi ehtimol bo'lgan inqirozlarning oldini olishga yordam beradi.

Zamonaviy iqtisodiy sharoit tijorat banklarini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlarni yaratadi, shu bilan birga ularning moliyaviy barqarorligi uchun xavflarni ham o'z ichiga oladi, chunki banklar o'zgarib borayotgan makroiqtisodiy muhitga moslashishga majbur. Natijada, tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi, ya'ni mijozlar, mulkdorlar, xodimlar va nazorat organlari oldidagi barcha majburiyatlarni o'z vaqtida bajarish hamda ularning faoliyatining uzluksizligini ta'minlash qobiliyati pasayishi mumkin. Bu holat moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari orqali baholanadi.

Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi ko'rsatkichlari ularning moliyaviy holati va o'z funksiyalarini bajarish qobiliyatini aniqlashning asosiy vositalaridan biridir. Bankning barqaror moliyaviy holati nafaqat bankning

o'zi, balki butun iqtisodiyot uchun ham muhimdir. Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi ko'rsatkichlarining iqtisodiy ahamiyati, avvalo, mijozlarning depozitlari xavfsizligini ta'minlashda namoyon bo'ladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ilmiy jihatdan chuqur tahlil etish maqsadida turli iqtisodchi olimlarning tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlashga oid qarashlari, ilmiy maqolalari va nazariy yondashuvlarini har tomonlama o'rganish lozim. Xususan, O. Ovchinnikova va A. Beslar 2006-yilda tijorat banklari moliyaviy barqarorligi deganda banklarning tashqi ta'sirlardan qat'i nazar o'zining asosiy va yangi paydo bo'layotgan funksiyalarini bajara olish qobiliyatini tushunish kerakligini ta'kidlaydilar.

Mazkur fikrdan kelib chiqadiki, banklar moliyaviy barqarorligi — bu ularning tashqi ta'sirlarga qarshi turish, shu bilan birga o'z funksiyalarini to'laqonli bajarish qobiliyatidir. S. Urazov 2006-yilda banklar moliyaviy barqarorligini turli salbiy tashqi omillar ta'siri natijasida banklarning tenglik holatiga, ya'ni oldingi mustahkam pozitsiyasiga qayta olishi bilan izohlaydi. Haqiqatan ham, moliyaviy barqaror bank har qanday qiyin sharoitda yoki katta yo'qotishlar yuz berganda tezda tiklana olishi va bozorda o'z mavqeini saqlab qolishi muhim ahamiyatga ega.

G. Melikyan 2020-yilda banklar moliyaviy barqarorligiga ta'rif berishda ikki darajali yondashuvni taklif etadi — mikrodaraja va makrodaraja. Uning fikricha, mikrodarajada banklar moliyaviy barqarorligi — bu banklarning istalgan sharoitda mijozlar bilan bog'liq maqsad va vazifalarni bajarish, o'z faoliyatining davomiyligini ta'minlash qobiliyatidir. Makrodarajada esa banklar moliyaviy barqarorligi iqtisodiyotdagi turli subyektlar bilan o'zaro bog'liqlikda namoyon bo'ladi, ya'ni bank tizimi iqtisodiy qiyinchiliklarning oldini olish hamda tizim barqarorligini saqlashga xizmat qiladi. Olimning fikriga ko'ra, moliyaviy barqarorlik har qanday sharoitda banklarning faoliyatini izchil davom ettirishi, muammolar yuz berganda esa oldingi pozitsiyasiga qayta olishi bilan baholanadi.

Yu. G. Veshkin va G. L. Avagyanlar 2018-yilda tijorat banklari moliyaviy barqarorligini bank daromadlarining ularning xarajatlaridan oshgan qismi sifatida izohlaydilar. Shuningdek, ular bank foydasidan to'lanadigan dividendlar asosida moliyaviy barqarorlikka baho berish mumkinligini bildiradilar. Biroq bu yondashuv biroz munozaralidir, chunki bank foydasi umumiy faoliyat samaradorligini aks ettiruvchi muhim ko'rsatkich bo'lsa-da, moliyaviy barqarorlikni aniqlashda uni shakllantiruvchi manbalarga alohida e'tibor qaratish lozim. Foydasi yuqori bo'lgan bank har doim ham moliyaviy jihatdan barqaror bo'la olmaydi.

P. A. Shalpanov 2014-yilda tijorat banklari moliyaviy barqarorligini "ichki va tashqi omillarga qarshi turgan holda bank resurslarini transformatsiya qilib, risklarni samarali boshqarish orqali o'z funksiyalarini amalga oshirish qobiliyati" sifatida ta'riflaydi. Biroq ushbu ta'rif ham moliyaviy barqarorlik mohiyatini to'liq qamrab olmaydi. Bunga sabab shundaki, muallif tijorat banklari faoliyatiga nisbatan biroz tor doirada yondashgan hamda bank likvidligi va to'lov qobiliyatiga doir fikrlari yetarlicha aniq ifodalanmagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida umumlashtirish, guruhlashtirish, tahlilning mantiqiy va taqqoslama usullari, abstrakt-mantiqiy fikrlash, qiyosiy tahlil hamda statistik tahlil kabi usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi ko'rsatkichlari ularning moliyaviy holati va o'z funksiyalarini bajarish qobiliyatini baholashning asosiy vositalaridan biridir. Bankning to'g'ri moliyaviy barqarorligi nafaqat bankning o'zi, balki butun iqtisodiyot uchun ham muhimdir. Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligi ko'rsatkichlari iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lib, mijozlar depozitlari xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Banklar qanchalik barqaror va kapitallashgan bo'lsa, mijozlar uchun yo'qotishlar shunchalik kam bo'ladi.

Tijorat banklarining iqtisodiy sharoitlari ulardan moliyaviy barqarorlikni saqlash uchun katta kuch sarflashni talab qiladi. Buning uchun tartibga solish — aktivlar va passivlarni boshqarish, resurslarni optimallashtirish, faoliyatni diversifikatsiya qilish; barqarorlashtirish — xavflarni kamaytirish, sug'urta zaxiralarini shakllantirish, rentabellikni oshirish usullari qo'llaniladi.

Markaziy bank tomonidan tijorat banklariga moliyaviy barqarorlikni majburiy baholash bilan bog'liq talablar asosida ko'rsatkichlar guruhi shakllantirilgan:

1. Kapitalni baholash ko'rsatkichlari. Kapital sifati va bankning o'z mablag'lari (kapitali) yetariligi baholanadi. Tijorat bankining moliyaviy barqarorligining eng muhim omili aynan kapitalni baholash ko'rsatkichlaridir. Bank o'z kapitaliga ega bo'lishi kerak, bu esa uning majburiyatlarini bajarishini va Markaziy bank tomonidan belgilangan majburiy standartlarga muvofiqligini ta'minlaydi.

2. Aktivlar sifatini baholash. Muddati o'tgan kreditlar ulushi, kreditlar va boshqa aktivlar bo'yicha yo'qotishlar zaxiralari miqdori, yirik kredit xatarlarining konsentratsiyasi aniqlanadi.

3. Mulkchilik tuzilmasining shaffofligini baholash. Bu yo'nalishda bankning mulkchilik tuzilmasi to'g'risidagi oshkor ma'lumotlarning yetariligi, bank boshqaruvi organlari tomonidan qabul qilinadigan qarorlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan shaxslar haqidagi ma'lumotlarning mavjudligi, risklarni boshqarish tizimlari va ichki nazorat xizmati faoliyati inobatga olinadi.

4. Aktivlar va kapitalning rentabelligini baholash. Daromadlar va xarajatlar tarkibi, sof foiz marjasi va daromadlilik ko'rsatkichlari aniqlanadi.

5. Likvidlikni baholash ko'rsatkichlari. Jalb qilingan mablag'lar va yuqori likvidli aktivlar nisbati, tezkor, joriy va umumiy likvidlik, jalb qilingan mablag'lar tarkibi, banklararo bozorga bog'liqlik, o'z veksellari, bankdan tashqari kreditlar, majburiy zaxiralar va yirik kreditorlar (omonatchilar) uchun xavflar baholanadi.

Dunyo banklari tajribasida tijorat banklari moliyaviy barqarorligini baholashda CAMELS reyting tizimi keng qo'llaniladi. Ushbu tizim bank kapitali va uning yetariligi, aktivlar sifati, boshqaruv darajasi, daromadlilik, likvidlik hamda bozor risklariga sezgirlik darajasini aniqlash uchun ishlab chiqilgan. CAMELS tizimi AQSH Federal zaxira tizimi, Depozitlarni sug'urtalash federal korporatsiyasi va Pul muomalasi nazoratchisi tomonidan amaliyotga joriy qilingan.

C (Capital Adequacy) – kapital yetariligi.

A (Asset Quality) – aktivlar sifati; muammoli kreditlarning moliyaviy ta'siriga e'tibor qaratib, aktivlarning qaytarilish darajasini baholaydi.

M (Management) – boshqaruv sifati; qonun va ko'rsatmalarga rioya etilishi, ichki nazorat tizimining mavjudligi va samaradorligi baholanadi.

E (Earnings) – rentabellik; bank faoliyatining foydalilik darajasi va kelajakdagi rivojlanish uchun foydaning yetariligi aniqlanadi.

L (Liquidity) – likvidlik; bankning o'z majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish qobiliyati baholanadi.

S (Sensitivity to Market Risk) – bozor xavfiga sezgirlik; foiz stavkalari, valyuta kursi va rentabellikni yo'qotish xavfi singari omillar tahlil qilinadi.

Har bir komponent besh balli shkala bo'yicha baholanadi, bu yerda "1" ball – eng yuqori, "5" ball – eng past darajani bildiradi. Bankning kompleks reytingi quyidagicha belgilanadi:

"1" ball – bank holati yuqori,

"2" ball – holat barqaror,

"3" ball – holat qoniqarli,

"4" ball – holat zaif, tanqidiy,

"5" ball – holat qoniqarsiz.

Har bir komponent reytingi asosida yakuniy ko'rsatkich shakllanadi. CAMELS texnikasining afzalligi — u banklarni standartlashtirilgan usulda baholash imkonini beradi va qaysi yo'nalishda faoliyatni yaxshilash zarurligini ko'rsatadi. Kompleks baholash nazorat organlariga bankka aralashuv zarurligini aniqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, tizimning kamchiligi ekspert baholariga tayanishidir, bu esa yakuniy natijaning sifati nazorat organlari xodimlarining kasbiy malakasiga bog'liqligini anglatadi.

Shunday qilib, CAMELS reyting tizimi banklarning moliyaviy holatini, ularning barqarorlik darajasini aniqlashda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu tizim bank inqirozlarining oldini olish hamda moliyaviy barqarorlikni ta'minlash bo'yicha samarali chora-tadbirlar ishlab chiqish imkonini beradi.

CAMELS tizimiga ko'ra, har bir bank uchun oltita komponent asosida raqamli reyting belgilanadi va ularning har biri bo'yicha keng qamrovli ballar aniqlanadi.

Kapitalning yetarlilik koeffitsiyenti (K_1) quyidagi formula asosida aniqlanadi:

$$K_1 = \frac{\text{Уз маблаглари манбалари}}{\text{Жами мажбуриятлар}}$$

Kapitalning yetarlilik koeffitsiyenti tavsiya etilgan qiymati 15–20% oralig'ida bo'ladi. Mazkur koeffitsiyent bank yoki boshqa moliya institutlarining moliyaviy barqarorligi hamda ishonchlilikini baholash uchun ishlatiladigan asosiy ko'rsatkichlardan biridir. Ushbu koeffitsiyent bank kapitalining xavfli operatsiyalar natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan yo'qotishlarni qanchalik qoplashini va moliyaviy majburiyatlarning bajarilishini ta'minlash imkoniyatini ko'rsatadi.

Aktivlardan foydalanish samaradorligi koeffitsiyenti (A_1) quyidagi formula asosida aniqlanadi. Tavsiya etilgan qiymati 76–83% oralig'ida bo'ladi.

$$A_1 = \frac{\text{Банкнинг даромад келтирувчи активлари}}{\text{Жами активлари}}$$

Aktivlardan foydalanish samaradorligi koeffitsiyentining iqtisodiy mohiyati shundan iboratki, u bankning o'z aktivlarini qanchalik samarali boshqarayotganini hamda ulardan foydalanish natijasida qanday rentabellik darajalariga erishayotganini aniqlashga yordam beradi. Ushbu ko'rsatkichni tahlil qilish orqali bank investitsiyalari

va biznes jarayonlarining samaradorligi aniqlanadi. Bu esa, o'z navbatida, bankning moliyaviy barqarorligini oshirish bo'yicha asosli boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkonini yaratadi.

Aktivlardan foydalanish samaradorligi koeffitsiyenti iqtisodiy tahlilning asosiy ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, bankning foyda olish maqsadida o'z aktivlaridan foydalanish samaradorligini baholash imkonini beradi. Ushbu koeffitsiyent bankning moliyaviy maqsadlarga erishish jarayonida mavjud resurslardan qanchalik muvaffaqiyatli foydalanayotganini aniqlashga xizmat qiladi.

Xavfdan himoyalash koeffitsiyenti esa bankning sof foydasi va zaxiralariga nisbatan daromad keltiruvchi aktivlarda muddati o'tgan qarzlarining maksimal ulushini aniqlaydi (Risk). Mazkur koeffitsiyent quyidagi formula asosida aniqlanadi. Tavsiya etilgan qiymati $\geq 5\%$ bo'ladi.

$$R_{\text{isk}} = \frac{T_f + \Phi_f + 3\Phi_z}{\text{Даромад келтирувчи активлар}}$$

T_f – o'tgan yillardagi taqsimlanmagan foyda;

Φ_f – hisobot davridagi foydalanilmagan foyda;

Φ_z – zaxira fondi.

Xavfi yuqori bo'lgan aktivlar darajasi (R_{ad}) bank aktivlarining tavakkalchilik darajasini tavsiflaydi va u quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi. Tavsiya etilgan qiymati $\leq 20\%$.

$$R_{ad} = \frac{K_{\text{qisim}} + K_k + M_l + K_m + D_k}{\text{Активлар}}$$

Bu yerda,

Q_{qisim} – qimmatli qog'ozlarga investitsiyalar;

K_k – boshqa kredit qarzlari;

M_l – moliyaviy lizing operatsiyalariga investitsiyalar;

K_m – muddati o'tgan to'lovlar bilan kreditlar va boshqa joylashtirilgan mablag'lar;

D_k – debitorlik qarzlari.

Shubhali qarzlar darajasi muammoli kreditlarni bank kapitali bilan qoplash darajasini tavsiflaydi (Sh_q) va u quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi. Tavsiya etilgan qiymati $\leq 5\%$.

$$Sh_q = \frac{\text{Муддати ўтган кредитлар}}{\text{Банкнинг асосий капитали}}$$

Bankning jami kredit faoliyati aktivlarning umumiy tuzilishini tavsiflaydi (K_f) va u quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi. Tavsiya etilgan qiymati 55-80%.

$$K_f = \frac{\text{Кредитлар ва бoшқа жойлаштирилган маблағлар}}{\text{Активлар}}$$

Bankning investitsiya faoliyati (I_f) bankning qimmatli qog'ozlarga investitsiya qilish va boshqa yuridik shaxslarning kapitalida ishtirok etishdagi faoliyatini tavsiflaydi va u quyidagi formula bo'yicha aniqlanadi. Tavsiya etilgan qiymati $\leq 10\%$.

$$I_f = \frac{K_{\text{qisim}} + Y_{\text{shke}}}{\text{Активлар}}$$

Bu yerda,

Q_{qisim} – qimmatli qog'ozlarga investitsiyalar;

Y_{shke} – yuridik shaxslar kapitalida ishtirok etishi.

Umuman olganda, risk omillari CAMELS tizimining klassik tarkibiy qismlari hisoblanadi. Biroq boshqaruv sifati ko'rsatkichlari o'rniga biznes tahlili mezonlari qo'llaniladi. Kapitalni baholashda asosiy kapitalning qo'shimcha kapitalga nisbati hamda kapitalning yetarlilik koeffitsiyenti asosiy ko'rsatkich sifatida ishlatiladi. Aktivlarni tahlil qilish esa ularning o'zgarish tendensiyalari, sifati, diversifikatsiya darajasi, konsentratsiyasi va mulk xavfsizligini o'rganishni o'z ichiga oladi. Bozor xavfini baholashda bank mahsulotlari, valyuta pozitsiyasi, daromadlarning barqarorligi hamda turli iqtisodiy holatlar ta'sirida yuzaga keladigan zaifliklar tahlil qilinadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlashning nazariy asoslari aktivlarni diversifikatsiya qilish, stress-testlardan foydalanish, kapital va likvidlikni tahlil qilish, risklarni samarali boshqarish kabi turli usul va vositalarni o'z ichiga oladi. Shuningdek, nazorat qiluvchi organlarning me'yoriy talablariga hamda xalqaro standartlarga rioya etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Banklarning moliyaviy barqarorligini samarali boshqarish ularning mumkin bo'lgan yo'qotishlarini minimallashtiradi, mijozlar va investorlar ishonchini mustahkamlaydi hamda iqtisodiyotning umumiy rivojlanishiga ijobiy hissa qo'shadi.

Iqtisodiyotni transformatsiyalash jarayonida tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda huquqiy asoslarning ahamiyati yuqoridir. Bank va umuman moliya sektorini tartibga soluvchi qonunchilik tizimi kapital, likvidlik, risklarni boshqarish hamda bank muassasalari faoliyatini nazorat qilishga doir aniq talablarni belgilaydi.

Tijorat banklari moliyaviy barqarorligiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarni har bir bank puxta tahlil qilishi zarur. Ushbu tadqiqotda biz, avvalo, tijorat banklari moliyaviy barqarorligiga ta'sir etuvchi omillarni nazariy nuqtayi nazardan o'rganib, ularning iqtisodiy mazmunini yoritdik. Keyingi bosqichlarda esa bu jarayonning amaliy jihatlarini chuqur tahlil qilib, tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlash mexanizmlarini amaliyotda o'rganishga e'tibor qaratamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Овчинникова О.П., Бец А.Ю. Основные направления обеспечения динамической устойчивости банковской системы // Финансы и кредит. 2006. № 22
2. Уразов С.А. Устойчивость банковской системы: теоретические и методологические аспекты // Банковское дело. 2006. № 12.
3. Меликьян Г.Г. Актуальные вопросы капитализации, устойчивости и конкурентоспособности российского банковского сектора. URL: <http://www.cbr.ru/publ/moneyandcredit/melikyan.pdf>. XVI – Международный банковский конгресс. 2020
4. Вешкин Ю.Г., Авагян Г.Л., Экономический анализ деятельности коммерческого банка: Учебное пособие. М.: Магистр.-2018.
5. Шальпанов П.А. Управление ликвидностью: механизм прогноза денежных потоков банка. // Банковское дело. -2014.-№9. -56-60 стр.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
